การสำรวจเอกสารส่วนบุคคลที่บ้านพักจรัญสนิทวงศ์
และจัดทำสำเนาดิจิทัลที่มัสยิดต้นสน (กุฎีบางกอกใหญ่) กรุงเทพฯ
18-19 มิถุนายน 2568
ฐานข้อมูลเอกสารโบราณภูมิภาคตะวันตกในประเทศไทย
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

ฐานข้อมูลเอกสารโบราณภูมิภาคตะวันตกในประเทศไทยได้มีการจัดทำฐานข้อมูลฯ เพื่อให้บริการเอกสารโบราณออนไลน์ ริเริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ.2555 และดำเนินงานเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยวัตถุประสงค์ของการจัดทำเว็บไซต์ฐานข้อมูลฯ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ทำสำเนาดิจิทัล เพื่ออนุรักษ์เอกสารโบราณอันเป็นมรดกภูมิปัญญาของชาติ และเผยแพร่ข้อมูลเอกสารโบราณให้บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงข้อมูลเอกสารได้โดยไม่มีค่าใช้จ่าย และสามารถศึกษาต่อยอดองค์ความรู้ด้านเอกสารโบราณไปยังศาสตร์อื่น ๆ ได้ ฐานข้อมูลเอกสารโบราณฯ ได้มีแผนการสำรวจ ทำทะเบียน และถ่ายภาพดิจิทัลเอกสารโบราณและการจะทำให้เว็บไซต์ฐานข้อมูลเอกสารโบราณฯ มีความเข้มแข็งนั้นจึงต้องแสวงหาข้อมูลเอกสารโบราณเพิ่มเติมขึ้นเรื่อย ๆ

ในปีนี้การสำรวจเอกสารโบราณได้มีการขยายพรมแดนการศึกษาจากการสำรวจเอกสารโบราณที่อยู่ในวัดวาอารามไปยังมัสยิด โดยคุณสุนิต จุฑามาศ ได้ประสานกับอิหม่ามและคณะกรรมการฯ ที่ดูแลมัสยิดต้นต้นสนเพื่อขอสำรวจเอกสารโบราณเบื้องต้น ในวันที่ 30 เมษายน 2567 คณะทำงาน ได้แก่ คุณสุนิติ จุฑามาศ คุณนวพรรณ ภัทรมูล คุณนิสา เชยกลิ่น นักวิชาการฯ คุณศุภาพิชญ์ อุคำพันธ์ เจ้าหน้าประสานงานวิชาการ และคุณศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์ นักผลิตสื่อ ได้เดินทางไปยังมัสยิดต้นเพื่อพบคุณศราวุธ ศรีวรรณยศ อิหม่ามประจำมัสยิดต้นสน ท่านกล่าวต้อนรับคณะทำงาน พร้อมบอกเล่าประวัติความเป็นมาของมัสยิดต้นสนและความสำคัญของมัสยิดตั้งแต่สมัยพระเจ้าตากสินมหาราช และบันทึกต่าง ๆ รวมถึงคัมภีร์อัลกุรอาน เป็นต้น ต่อมา คณะทำงานได้ติดต่อเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการจัดทำสำเนาดิจิทัลเอกสารโบราณมุสลิมอีกครั้งในวันที่ 18-19 มิถุนายน 2568

นอกจากนี้ คุณศราวุธ ศรีวรรณยศ อิหม่ามประจำมัสยิดต้นสน และคณะกรรมการฯ ได้นำเรื่องไปหารือแก่คณะสัปปุรุษว่า หากท่านได้เก็บรักษาเอกสารตัวเขียน อันเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษและมีความประสงค์จะเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวให้แจ้งมา ทางมัสยิดต้นสนจะประสานเรื่องให้คณะทำงานของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ไปสำรวจเอกสารชุดดังกล่าว และได้รับการติดต่อมาจากคุณวรรณี มานะจิตต์ ว่ามีเอกสารตัวเขียนในความดูอยู่จำนวนหนึ่ง จึงได้เดินทางไปสำรวจเอกสารตัวเขียนมุสลิมของคุณวรรณี มานะจิตต์ ในวันที่ 18 มิถุนายน 2568 และไปจัดทำสำเนาดิจิทัลเอกสารตัวเขียนมุสลิมที่มัสยิดต้นสน ในวันที่ 19 มิถุนายน 2568

วันที่ 18 มิถุนายน 2568

เอกสารส่วนบุคคลของคุณวรรณี มานะจิตต์

คุณศราวุธ ศรีวรรณยศ อิหม่ามประจำมัสยิดต้นสน คุณวัชระชัย หรี่แสงเมฆ นายทะเบียนมัสยิดต้นสน พร้อมด้วย คุณสุนิติ จุฑามาศ คุณนิสา เชยกลิ่น คุณศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์ คุณศุภาพิชญ์ อุคำพันธ์ ซึ่งเป็นคณะจากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) เข้าพบและเยี่ยมเยียนคุณสุวิทย์ มานะจิตต์ และคุณวรรณี มานะจิตต์ เพื่อขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเอกสารตัวเขียนและวัตถุโบราณที่ทางครอบครัวมานะจิตต์ได้เก็บรักษาไว้

ทั้งนี้ ได้พบเอกสารตัวเขียนประเภท สมุดไทย (สมุดข่อย) และสมุดฝรั่ง ที่เกี่ยวข้องกับตำราทางศาสนา ตำราทำอาหาร และวัตถุโบราณที่เกี่ยวข้องเจ้าพระยาจักรี หรือ เจ้าพระยาจักรีแขก มีชื่อจริงว่า หมุด หรือ มะห์มู๊ด เป็นมุสลิมเชื้อสายสุลต่านสุลัยมาน ผู้เป็นต้นตระกูล

นอกจากนี้คุณแดลเนียล สามารถ หลานของคุณวรรณี ยังได้นำหีบไม้ที่อยู่ในความครอบครองมาให้คณะทำงานได้สำรวจ พบเอกสารตัวเขียนประเภทสมุดไทย และสมุดฝรั่ง หมวดตำราศาสนาอิสลาม ตำราเวชศาสตร์ ตำราสุภาษิตไทย ตำราสูตรอาหาร บางฉบับมีการบันทึกแทรกค่าใช้จ่ายหรือการทำบัญชีแทรกบ้าง

ทั้งนี้ คณะทำงานได้ขอช่องทางการติดต่อเพื่อประสานงานและวางแผนในการดำเนินการอนุรักษ์เอกสารตัวเขียนเบื้องต้นและจัดทำสำเนาดิจิทัลเพื่อเผยแพร่ในฐานข้อมูลฯ ในโอกาสต่อไป

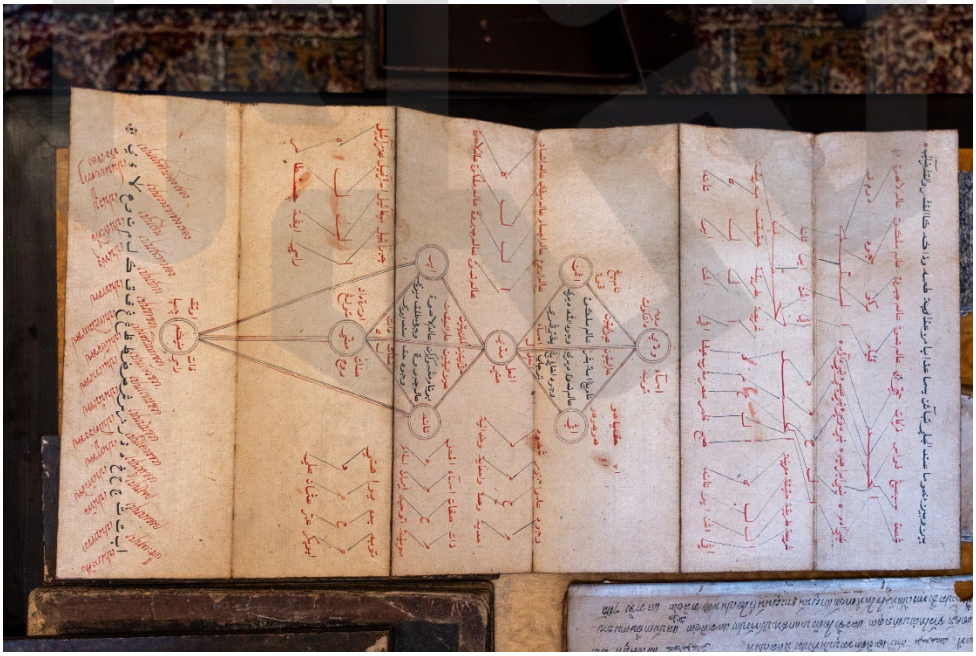
คุณวรรณี มานะจิตต์

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 18 มิถุนายน 2568

หนังสือที่เกี่ยวกับความเป็นมาของสายตระกูลสุลต่านสุลัยมาน

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 18 มิถุนายน 2568

สมุดไทยขาวเรื่อง แผนที่หะกีกัต

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 18 มิถุนายน 2568

สมุดไทยดำเรื่อง ตำรายา

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 18 มิถุนายน 2568

สมุดไทยขาวเรื่อง ตำราศาสนาอิสลาม

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 18 มิถุนายน 2568

คณะจากมัสยิดต้นสนและคณะศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรถ่ายภาพที่ระลึกร่วมกัน
ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 18 มิถุนายน 2568

วันที่ 19 มิถุนายน 2568

มัสยิดต้นสน

มัสยิดต้นสน มีชื่อเรียกอีกชื่อว่า กุฎีบางกอกใหญ่ มาจากสถานที่ตั้งมัสยิดตั้งอยู่บริเวณปากคลองบางกอกใหญ่ ส่วนชื่อมัสยิดต้นสนได้มาจากต้นสนคู่ที่ปลูกหน้าประตูกำแพงหลังเสร็จสิ้นการก่อสร้างอาคาร จึงเรียกชื่อดังกล่าวสืบมา[1]

ประวัติความเป็นมาของก่อตั้งชุมชนมัสยิดต้นสน สันนิษฐานว่าแรกเริ่มน่าจะเกิดจากการรวมตัวของมุสลิมเชื้อสายจามที่เข้ามาเป็นกองอาสาในสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราช ซึ่งเป็นช่วงการเกณฑ์แรงงานอาสาต่างชาติเพื่อการศึกสงครามและบูรณะบ้านเมือง โดยเฉพาะการขุดคลองลัดบางกอก พ.ศ.2085 เพื่อเชื่อมระหว่างคลองบางกอกน้อยและบางกอกใหญ่ จึงทำให้มีชุมชนมุสลิมอยู่ในบริเวณท้ายป้อมเมืองบางกอก หรือป้อมวิชัยประสิทธิ์[2]

แต่อีกหนึ่งข้อสันนิษฐาน กล่าวว่า เมื่อคราวกรุงศรีอยุธยาแตก พ.ศ.2310 กลุ่มชาวมุสลิมที่เรียกกันว่าแขกแพ (ชาวมุสลิมที่อาศัยเรือนแพประกอบอาชีพค้าขาย) ได้อพยพหนีลงมาสมทบกันอยู่ที่ชุมชนปากคลองบางกอกใหญ่ จึงตั้งเป็นชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน[3]

---

[1] มหาวิทยาลัยศิลปากร สำนักหอสมุดกลาง หอสมุดวังท่าพระ. *มัสยิดต้นสน.* สืบค้นจาก http://www.thapra.lib.su.ac.th/web-temple/index.php?option=com_content&view=article&id=44&Itemid=41

[2] มัสยิดต้นสน 400 ปีชุมชนมุสลิมบางกอก [เอกสารแผ่นพับ]. ม.ป.ป. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

[3] สุนิติ จุฑามาศ. (2563). *ย้อนรอยกุฎีใหญ่ต้นสน : มัสยิดประวัติศาสตร์ย่านธนบุรี.* สืบค้นจาก https://readthecloud.co/ton-son-mosque-cemetery/

คุณศราวุธ ศรีวรรณยศ อิหม่ามประจำมัสยิดต้นสน

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 30 เมษายน 2567

มัสยิดต้นสน

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 30 เมษายน 2567

การสร้างศาสนาสถานสำหรับประกอบพิธีกรรมน่าจะเกิดขึ้นภายหลังจากการรวมกลุ่มกันอย่างเป็นปึกแผ่นแล้ว โดยเริ่มจากการอุทิศที่ดินเพื่อสร้างศาสนสถาน เมื่อแรกสร้างเป็นเพียงเรือนไม้ยกพื้น ฝาขัดแตะ หลังคามุงจาก ต่อมามีการขยายมัสยิดให้กว้างขวาง โดยเปลี่ยนเป็นเรือนไม้สักหลังคามุงกระเบื้อง

พ.ศ.2358 มัสยิดทรุดโทรมลงมาก หลวงโกชาอิศหาก (นาโคตาลี) มหาดเล็กในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) จึงสร้างใหม่ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนทรงสี่เหลี่ยม สถาปัตยกรรมไทยผสมตะวันตกที่สอดแทรกลายประดับแบบอิสลามไว้ตามจุดต่าง ๆ หลังคาทรงจั่ว หน้าบัน ต่อมา พ.ศ.2495 มัสยิดทรุดโทรมลง จึงรื้อและสร้างใหม่ด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบอิสลาม เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กรูปตัวแอล อาคารทาด้วยสีเขียวอ่อน ส่วนโดมทาด้วยสีเขียวเข้ม พ.ศ.2552 อาคารมัสยิดเริ่มทรุดตัว จึงปรับปรุงอีกครั้งให้เหมือนโดมในประเทศอียิปต์ กรอบประตูและหน้าต่างต่อเติมเป็นช่องโค้งเกือกม้า ทาสีอาคารใหม่ทั้งหลังให้เป็นสีน้ำตาล[4] ปัจจุบันมัสยิดเปิดให้ศาสนิกชนชาวมุสลิมเข้าไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

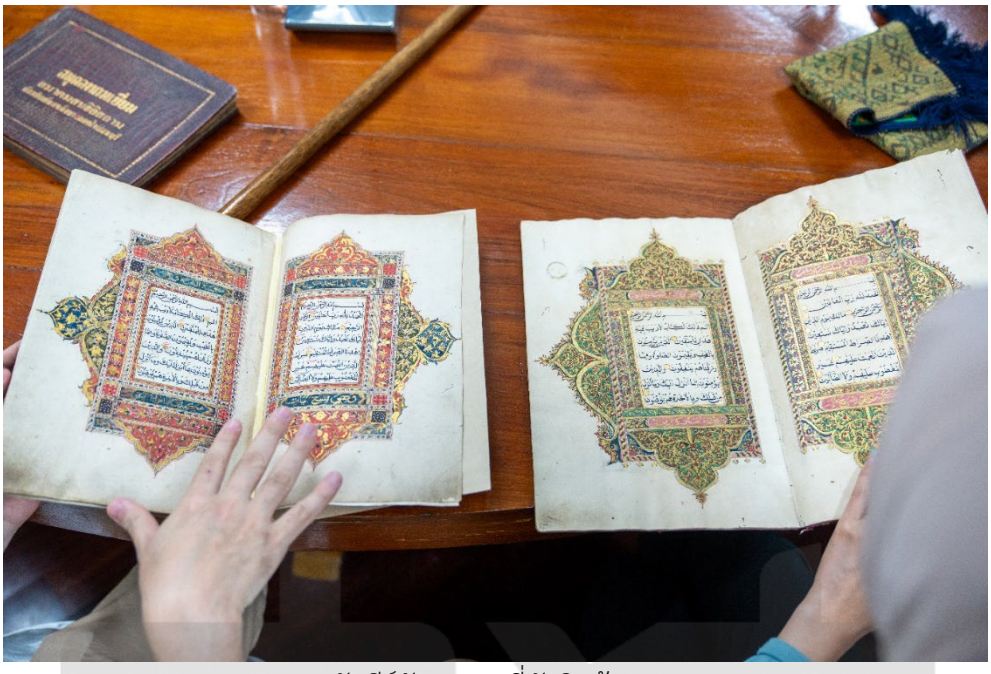
ความน่าสนใจอีกข้อหนึ่งของมัสยิดต้นสนคือ การใช้กุโบร์ (สุสานของชาวมุสลิม) ร่วมกันของชาวมุสลิมสองนิกายคือ ซุนนี และชีอะฮ์ (เจ้าเซ็น) ก่อนที่ชาวมุสลิมนิกายชีอะฮ์จะแยกตัวไปสร้างมัสยิดของตนเองคือกุฎีเจริญพาศน์ แต่ก็ทำให้ถึงการถ้อนทีถ้อยอาศัยระหว่างสองนิกาย

จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานรวมทั้งเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ เป็นสถานที่ฝังร่างของบรรพชนมุสลิม เช่น เจ้าพระยาจักรีศรีองครักษ์ (หมุด) ผู้มีส่วนช่วยพระเจ้าตากสินกอบกู้เอกราช อดีตจุฬาราชมนตรี เจ้าจอมหงส์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เจ้าจอมจีบในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เจ้าจอมละม้ายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทรงเคยเสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์เพื่อเยี่ยมเยือนชุมชนมัสยิดต้นสนอีกด้วย

ในส่วนโบราณวัตถุและสิ่งของสำคัญพบจำนวนมาก อาทิ มิห์รอบหรือชุมทิศ (แผ่นไม้สักสลักลวดลาย) ตามประวัติเล่ามาแผ่นไม้นี้ลอยตามลำน้ำเจ้าพระยาลงมา เป็นแผ่นไม้จำหลักภาพมหาวิหารกะอ์บะห์ในอดีต แผ่นจารึกบริจาคที่ดินให้แก่มัสยิดของคุณพลอย เมื่อ พ.ศ.2457 อายุถึง 110 ปี ถ้วยชามรามไหอายุกว่าร้อยปี หีบพระธรรมลายรดน้ำลวดลายพันธุ์ไม้และฐานประดับกระจกขาสิงห์ หีบพระคัมภีร์ฝังมุกและฐานขาสิงห์ ภายในบรรจุคัมภีร์อัลกุรอานเต็มหีบ

คัมภีร์อัลกุรอาน ชาวมุสลิมเชื่อว่าถูกประทานมาจากพระอัลลอฮ์ เนื้อหาแบ่งเป็น 114 บท (ซูเราะฮ์) ฉบับที่พบที่มัสยิดต้นสนถูกเขียนด้วยก้างปลาหรือเมล็ดข้าวเปลือก บางเล่มประดับด้วยทองคำเปลวและลงสีสวยงาม ส่วนเอกสารโบราณที่เป็นสมุดข่อยหรือสมุดไทยยังไม่พบเอกสารดังกล่าว

[4] ศูนย์ข้อมูลกลางด้านศาสนา.*มัสยิดต้นสน.* สืบค้นจาก https://e-service.dra.go.th/place_page/1958

คัมภีร์อัลกุรอานที่มัสยิดต้นสน

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 30 เมษายน 2567

ลายน้ำโล่และมีพระจันทร์เสี้ยวอยู่ภายในโล่

พบว่าเป็นกระดาษจากโรงพิมพ์เกลวานีในประเทศอิตาลี ที่นิยมใช้ในช่วงกลางศตวรรษที่ 19

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 30 เมษายน 2567

คัมภีร์อัลกุรอานที่ลงเส้นทองที่ตัวอักษร

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 30 เมษายน 2567

สำรวจเอกสารมุสลิม

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 30 เมษายน 2567

หน้าปกคัมภีร์อัลกุรอาน

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 30 เมษายน 2567

หีบไม้ที่ใส่คัมภีร์อัลกุรอานประดับตกแต่งอย่างสวยงามด้วยการประดับมุกและประดับด้วยลายพรรณพฤกษา

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 30 เมษายน 2567

หีบไม้บรรจุคัมภีร์อัลกุรอานทั้งหมด 5 หีบ

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 30 เมษายน 2567

หลังจากได้ลงพื้นที่สำรวจเอกสารตัวเขียนในวันที่ 30 เมษายน 2567 เบื้องต้นไปแล้วนั้น ทางศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) จึงได้ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เพื่อทำทะเบียนและทำสำเนาดิจิทัลเอกสารตัวเขียนมุสลิมอีกครั้งในวันที่ 19 มิถุนายน 2568 จากนั้นคณะทำงาน ได้แก่ คุณสุนิติ จุฑามาศ คุณนิสา เชยกลิ่น คุณศุภกรานตี พุ่มพฤกษ์ นางสาวศุภาพิชญ์ อุคำพันธ์ และคุณฮาฟีซีน นะดารานิง นักศึกษาฝึกงานคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เดินทางไปมัสยิดต้นสนเพื่อทำทะเบียนและสำเนาดิจิทัลเอกสารตัวเขียน ทว่าติดขัดเรื่องการจัดเก็บเอกสารตัวเขียนที่อยู่ในความดูแลของมัสยิด ไม่สามารถนำออกมาทำความสะอาดและทำทะเบียนได้เนื่องจากเซฟที่เก็บรักษาเอกสารดังกล่าวไม่สามารถเปิดได้ คณะทำงานจึงได้ทำทะเบียนและสำเนาดิจิทัลเอกสารตัวเขียนเฉพาะบางเล่มที่พอทำได้ ดังนี้

ที่	รหัส	ชื่อเรื่อง	ประเภท	อักษร
1	BKK005-001	คัมภีร์อัลกุรอาน ยูซ 1	สมุดฝรั่ง	อาหรับ
2	BKK005-002	คัมภีร์อัลกุรอาน ยูซ 1	สมุดฝรั่ง	อาหรับ

ทำความสะอาดเบื้องต้น

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 19 มิถุนายน 2568

ทำทะเบียนเอกสาร

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 19 มิถุนายน 2568

ทำทะเบียนเอกสาร

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 19 มิถุนายน 2568

ทำสำเนาดิจิทัลเอกสาร

ที่มา: ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์, 19 มิถุนายน 2568

นิสา เชยกลิ่น

สรุปรายงาน